

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Obecná teorie a dějiny umění a kultury
Dějiny výtvarného umění

Radmila Veselá

Auguste Perret a česká architektura

Auguste Perret and Czech Architecture

Teze disertační práce

vedoucí práce – Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

2013

Architekt Auguste Perret představuje v dějinách moderní architektury mimořádnou a ne zcela jednoznačně zařaditelnou postavu. Na jedné straně je oceňován jako první odvážlivec, který na počátku 20. století odhodil historizující oděv svých staveb a začal využívat železobetonu jako výrazového prostředku. Jeho odvážná a invenční konstrukční řešení oceňovali zejména příslušníci avantgardního proudu architektury 20. let, na rozdíl od akademické vrstvy, ve Francii velmi silné, která Perreta odsoudila jako nekonformního zběhlíka z oficiální École des Beaux-Arts. Působení mladého architekta ve stavební firmě jeho otce bylo naprosto neslučitelné s oficiálním kreditem absolventa akademie, pro kterého výhradní pole působení představovala projektová část vzniku stavebního díla.

Právě komplexní řešení celé architektonické úlohy řešené firmou bratří Perretů, od prvních náčrtků po kontrolu nejmenšího detailu realizované stavby, umožnilo do důsledků promýšlet konstrukční řešení a vytvářet nový výraz architektury. Perret však nebyl revolucionář, který by se radikálně rozcházel s dosavadní tradicí. Naopak, díky svému akademickému školení a samostatnému vzdělávání v teoretických dílech francouzských racionalistů, vědomě navazoval na klasické a racionalistické principy, které považoval za nadčasové a ve svých projektech je uplatňoval. Po té, co významně přispěl k uznání železobetonu jako moderního stavebního prostředku, snažil se o jeho „nobilizaci“ promýšlením jeho vlastního řádu, navazujícího na klasické principy.

Toto Perretovo směřování však vneslo zásadní rozpor do jeho budoucího hodnocení. Formuloval ho v roce 1932 Le Corbusier, když o Perretovi napsal, že na jedné straně představuje odvážného konstruktéra a na druhé straně akademického architekta. Toto hodnocení převzala prostřednictvím Siegfrieda Gidiona modernistická kritika a jeho důsledky jsou citelné dodnes.

Zpřístupnění dokumentů z rozsáhlého archivního fondu bratří Perretů umožnilo tento přístup výrazně přehodnotit. Ve fondech IFA je zachován téměř kompletní archiv projektové dokumentace, účetní záznamy, osobní korespondence, rukopisné i strojopisné texty a velmi obsáhlý archiv časopiseckých článků a novinových výstřižků. Zájem badatelů o Augusta Perreta, jako klíčovou postavu francouzské architektury 20. století, v posledním období značně vzrostl, zejména v souvislosti s procesem zařazení Le Havru do

Seznamu světového dědictví UNESCO, ke kterému došlo v roce 2005. Výstavu s názvem *Perret, la poétique du béton* (Le Havre 2002, Turín 2003 a Paříž 2004), která aktu předcházela, doprovodilo vydání dvou zásadních kompendií: *Les Frères Perret, l'œuvre complète*, vydaného v roce 2001 péčí pracovníků Centre d'archives d'architecture du XX^e siècle, Institut français d'architecture, v němž je Perretův fond uložen a *Encyclopédie Perret*, kolektivního díla několika desítek specialistů z celého světa (2002).

Významný zdroj informací o architektově životě našli badatelé u jeho prvních životopisců, zejména v nepublikované monografii Marcela Mayera *Auguste Perret, l'homme, l'œuvre, le novateur*, asi z roku 1926 nebo v publikaci Paula Jamota, *A.-G. Perret et l'architecture du béton armé*. Další zasvěcené informace uvádí ve svém medailonu Augusta Perreta v publikaci *Souvenirs et portraits d'amis* z roku 1963 Marie Dormoy. Nedávné publikování jejich korespondence Ana Belou De Araujo pod titulem *Marie Dormoy / Auguste Perret. Correspondence. 1922-1953* pomohlo odkrýt intimní stránky této významné postavy dějin francouzské architektury.

Protože v Čechách neexistuje monografie, věnovaná tomuto významnému francouzskému architektovi, ba dokonce ani novější monografická studie, spočívá značná část této práce v představení osoby a díla Augusta Perreta. Tato část práce je rozdělena na tři oddíly.

V prvním oddíle je chronologicky sledován profesní život architekta a jsou vymezeny role, které v perretovské kanceláři hráli Augustovi bratři Gustave a Claude. Dále jsou zde naznačeny vztahy k uměleckému prostředí, Perretova pedagogická činnost a zdůrazněny stavby klíčové pro jednotlivá období. Na vybrané stavby jsem se zaměřila v druhém oddíle. Ve třetím oddíle jsem se snažila analyzovat myšlenkový svět Augusta Perreta. Na základě dochovaných textů jsem se pokusila formulovat řadu témat, kterými se Perret dlouhodobě zabýval a která našla své vyjádření v jeho stavbách. Zvláštní pozornost byla věnována nepublikovanému textu *Styl sans ornament*, napsanému pravděpodobně v roce 1913 za přispění Perretova švagra Sébastiena Voirola. I když text nebyl publikován, nepochybně byl předmětem debat Perreta s Le Corbusierem a s některými v něm obsaženými myšlenkami se setkáváme v článcích jiných autorů.

Ve své práci jsem vycházela z archivních pramenů a ze starší i novější literatury. V době, kdy jsem pracovala na části věnované Perretovu teoretickému uvažování, vyšla rozsáhlá antologie jeho písemných i radiofonních projevů, záznamů přednášek a rozhovorů. Zsvěcené komentáře editorů této publikace mi umožnily orientaci v množství Perretových původních textů. Předpokládám, že budoucí zájemce o Perretovy texty nejdříve sáhne po této antologii, proto se odkazuji na ni, místo na původní prameny. Pro uchopení Perretova teoretického myšlení byly pro mě zásadní práce Petera Collinse (*Splendeur du béton. Les prédécesseurs et l'œuvre d'Auguste Perret*) a Josepha Abrama (*Perret et l'école du classicisme structurel. 1910-1960*).

Část disertační práce věnovaná Augustu Perretovi je uvedena krátkou statí, ve které jsem se pokusila letmo naznačit stav architektonické diskuse v prvních desetiletích 20. století ve Francii. K této sondě mě přiměla otázka, která se stále vracela v souvislosti s další částí mé práce, zaměřené na ohlas Perretova díla v české architektuře: Proč byly Perretovy novátorské stavby v českém prostředí „objeveny“ teprve ve dvacátých letech? Vždyť česká kultura byla na počátku století na Francii výrazně orientována. Také česká architektura byla v tomto období velmi otevřena pokrokovým podnětům. Překvapivě jsem však nenalezla práci, která by se speciálně zabývala architektonickou kritikou ve Francii před první světovou válkou. Zdá se, že na rozdíl od meziválečného období tato autoreflexe v oboru chybí. Můj vlastní omezený průzkum této oblasti poněkud relativizoval představu o totálním uzavření francouzské architektonické teorie tohoto období, kterou mi vnukla Marie-Jeanne Dumont. Ukázal však jak významnou roli hrála již v této době média v šíření nových vizí a příkladů. V otázce zaměření a editorských postojů architektonických časopisů meziválečného období vykonala ve svých studiích záslužnou práci Hélène Janniére.

Pro českou architekturu dvacátých let 20. století hrál rozhodující roli vliv Le Corbusiera, jemuž se dostalo v našem prostředí zcela mimořádného přijetí. Proto byla nedávno publikovaná edice korespondence mezi Le Corbusierem a Augustem Perretem, která staví vztah těchto velikánů francouzské architektury do nového světla, impulsem, který mě přiměl věnovat této problematice větší prostor v rámci appendixu, uzavírajícího část soustředící se přímo na Augusta

Perreta a jeho dílo. Druhý skromnější apendix pojednává o vztahu Perreta a Paula Valéryho, respektive jeho Eupolina, se kterým byl Perret již ve dvacátých letech srovnáván.

Prohlídka Perretovy retrospektivní výstavy v Paříži v roce 2004 nadnesla otázku po možnosti srovnání s některým reprezentantem české architektury. Jako vhodný kandidát se nabízel Jan Kotěra. Jako Perretův vrstevník hrál obdobnou zakladatelskou roli pro moderní architekturu a některé stavby jakoby ukazovaly na paralelní řešení určitých problémů. Na představu práce založené na komparaci obou architektů a jejich teoretických postojů jsem však byla nucena rezignovat, když jsem se seznámila s texty Augusta Perreta. Až na výjimku výše zmíněného strojopisu a k uveřejnění určené korespondence týkající se otázky určení autorství divadla na Champs-Élysées, se Perret začíná teoreticky vyjadřovat až na počátku dvacátých let. To se ovšem životní cesta Jana Kotěry uzavírá. Z bližšího seznámení s dílem Augusta Perreta také vyplynulo, že v české architektuře ztěžji nalezneme vhodný protějšek pro relevantní srovnávání.

Téma, na které jsem se nadále zaměřila, je reflexe Augusta Perreta a jeho díla v českém odborném tisku a nalezení jeho osobních vazeb s českým prostředím. Z průzkumu v dobovém tisku vyplynulo, že přestože tento architekt zůstával vždy ve stínu Le Corbusiera, byla Perretovi kolem poloviny dvacátých let věnována nemalá pozornost. Jako druhou nejvýznamnější postavu tehdejší francouzské architektury představil Augusta Perreta agilní redaktor časopisu *Stavba* Karel Teige již v roce 1923. Bylo to v prvním Perretovi věnovaném monografickém čísle časopisu, publikovaném mimo Francii. V této době umožnily reprodukce Perretových průmyslových staveb ilustrovat postuláty rodivší se konstruktivistické a funkcionalistické architektury. Mezi nejčastěji reprodukované neprůmyslové stavby patří dům v ulici Franklin, divadlo na Champs-Élysées, kostel Notre-Dame v Le Raincy a divadlo na Výstavě dekorativních umění v Paříži 1925. Dvěma posledně jmenovaným stavbám byly zasvěceny samostatné články a komentáře se v českém tisku dočkala i Perretova vize města-věží.

Rešerše v perretovském archívu ukázala, že jediným Čechem, působícím dlouhodobě v ateliéru bratří Perretů (1924-1925) byl Bedřich

Feuerstein. Jeho dochovaná korespondence s Augustem Perretem ukazuje na vzájemný přátelský vztah, který přetrval i do doby Feuersteinova působení v Japonsku. Z pozdější korespondence s pražským Francouzským institutem víme, že Perret v období před druhou světovou válkou a těsně po ní krátkodobě zaměstnával české stážisty.

Tehdejší Československo navštívil August Perret dvakrát. Poprvé jako prezident III. kongresu RIA (Réunion internationale d'architectes) navštívil Prahu, podruhé přijel na pozvání ministra informací do Prahy a na jeho vlastní žádost byla do oficiálního programu zařazena i návštěva Zlína. Toto město ho svojí moderní architekturou zaujalo více než Praha, jejíž funkcionalistické stavby kritizoval. Zlín ostatně nabízí poměrně nejvíc příkladů ke srovnávání s perretovskou architekturou.

Vlastní komparaci Perretových staveb s českou architekturou, respektive ohlas jeho principů jsem omezila na příklady, u nichž byla tato možnost již konstatována. Je zásluhou Rostislava Šváchy, že byla příbuznost některých meziválečných staveb s perretovskou architekturou naznačena. Švácha také upozornil na teoretickou diskusi ve čtyřicátých letech, z níž z Perretova příkladu vyplynula cesta pro ty architekty, kteří se v období socialistického realismu snažili nezradit svá modernistická východiska, ale odít je do přijatelného hávu.

Formální analýzou lze některé komparace potvrdit více, některé méně. Pravděpodobnost přímého vlivu se u některých architektů zvyšuje potvrzením jejich kontaktů s francouzským mistrem, jako je tomu v případě výstavního sálu Zemědělského muzea v Kinského zahradě (1923-1924) architekta Jana Víška nebo soutěžního návrhu týmu Bartoš-Kubečka-Stach-Plesník na Krajský národní výbor v Gottwaldově (1951). František Bartoš a Oldřich Stach patřili ke stážistům, kteří prošli Perretovým ateliérem. Jediným českým architektem, který se ke vlivu Augusta Perreta otevřeně hlásil, byl Bedřich Feuerstein. Jeho stavba nemocnice americké misie St. Luke's International Hospital (projekt z roku 1928), která se nejvíce blíží perretovskému pojetí architektury, se však nenalézá na území české republiky, ale v japonském Tokiu.

Disertační práce je doprovázená obrazovou přílohou, ilustrující Perretovu tvorbu a nabízející podklad pro komparace. Členění soupisu dle kapitol má napomoci rychlejší orientaci v obrazovém materiálu.

Předkládaná práce představuje jednoho z nejvýznamnějších francouzských architektů 20. století, v českém jazyce v obdobném rozsahu vůbec poprvé. Soustředí se nejen na jeho projektované stavby, ale také na myšlenkové zázemí, ze kterého vyrůstaly. V návaznosti na recentní bádání poukazuje na nosnost hluboce promyšleného klasického konceptu pro moderní architekturu. Materiál shromážděný pro zpracování této části práce by umožňoval i přípravu monografické publikace věnované Augustu Perretovi.

Druhá část práce vytvořila bázi pro detailnější komparativní bádání. Poukázala na směry, v nichž by se dalo pokračovat. Bylo by vhodné zaměřit výzkum na přesněji definované oblasti, z nichž se nabízí následující témata: Vliv kostela v Le Raincy na prostorové a formální řešení kostelních staveb v někdejší Československu nebo Vliv perretovských schémat na zlínskou architekturu 40. a 50. let. Takto cílené studie pak mohou využít analýzy Perretových staveb a postojů z první části práce.

Výběrová literatura:

Knihy a sborníky:

- Abram Joseph, *Perret et l'école du classicisme structurel (1910-1960)*, I. a II., Nancy 1985.
- Abram Joseph, A. et G. Perret. *Le théâtre des Champs-Élysées*, Jean-Michel Place, Paris 2001.
- Abram Joseph, *Auguste Perret. Infolio*, Éditions du patrimoine, Centre des Monuments nationaux, Paris 2010.
- Araujo Ana Bela De, *Marie Dormoy / Auguste Perret. Correspondence. 1922-1953*, Éditions du Linteau, Paris 2009.
- Badovici Jean, *La Maison d'aujourd'hui – Maisons individuelles*, Morancé, Paris 1925..
- Benešová Marie, *Česká architektura v proměnách dvou století*, Praha 1984
- Britton Karla, *Auguste Perret*, Phaidon, London 2001.
- Cohen Jean-Louis (ed.), *Les années 30. L'architecture et les arts de l'espace entre industrie et nostalgie*, Paris 1997.
- Cohen Jean-Luis - Abram Joseph - Lambert Guy, *Encyclopédie Perret*, Monum, IFA, Le Moniteur, Paris 2002.
- Peter Collins, *Splendeur du béton. Les prédécesseurs et l'œuvre d'Auguste Perret*, Paris 1995, orig. *Concrete. The Vision of a New Architecture: A Study of Auguste Perret and his precursors*, Londres 1959.
- Colomina Beatriz, *La publicité du privé. De Loos à Le Corbusier*, Orléans 1998, s. 114, orig. *Privacy and Publicity: Modern Architecture as Mass Media*, Cambridge 1994.
- *Comité Nancy-Paris, Deuxième exposition annuelle*. Katalog, Galeries Poirel, Nancy 1926.
- *Compte-rendu de la troisième Réunion internationale d'architectes, Europe centrale*, september 1935.
- Culot Maurice - Peyceré David - Ragot Gilles (ed.), *Les Frères Perret, l'œuvre complète*, Institut français d'architecture, Norma, Paris 2001.
- Dormoy Marie, *Souvenirs et portraits d'amis*, Paris 1963.
- Dumont Marie-Jeanne, *Le Corbusier. Lettres à Auguste Perret*, Éditions du Linteau, Paris 2002.

- Fanelli Giovanni - Gargiani Roberto, *Perret e Le Corbusier confronti*, Laterza, Rome/Bari 1990.
- Fanelli Giovanni - Gargiani Roberto, *Histoire de l'architecture moderne. Structure et revêtement*, Presses polytechniques et universitaires romandes, Lausanne 2008.
- Frampton Kenneth, *Moderní architektura. Kritické dějiny*, Academia, Praha 2004.
- Freigang Christian, *Auguste Perret, die Architekturdebatte und die „Konservative Revolution“ in Frankreich 1900-1930*, Berlin 2003.
- Gahura František Lydie, *Estetika architektury*, Zlín 1944.
- Gargiani Roberto, *Auguste Perret, la théorie et l'œuvre*, Gallimard/Electa, Milan- Paris 1994.
- Gaudet Julien, *Éléments et théorie de l'architecture*, Paris 1901.
- Giedion Siegfried, *Espace, Temps, Architecture*, Denoël, Paris 1990
- Sigfried Giedion, *Construire en France, en fer, en béton*, Les éditions de la Villette, Paris 2000, orig. *Bauen in Frankreich, Eisen, Eisenbeton*, Leipzig 1928.
- Glancey Jonathan, *Architektura*, Slovart 2007.
- Haas Felix, *Architektura XX. století*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1978.
- Horňáková Ladislava (ed.), *Fenomén Baťa, zlínská architektura 1910-1960*, Zlín 2009.
- Champigneulle Bernard, *Perret*, Paris 1959.
- Jamot Paul, A.-G. *Perret et l'architecture du béton armé*, Vanoest, Paris-Bruxelles 1927.
- Karfík Vladimír, *Architekt si pomína*, Bratislava 1993.
- Laurent Christoph - Lambert Guy - Abram Joseph, *Auguste Perret. Anthologie des écrits, conférences et entretien*, Éditions du Moniteur, Paris 2006.
- Le Corbusier, *Almanach d'architecture moderne*, Paris 1926.
- Le Corbusier, *Une Maison-Un Palais, A la recherche d'une unité architecturale*, Paris 1928.
- Le Corbusier, *Précision sur un état présent de l'architecture et de l'urbanisme*, Paris 1930.

- *Le Corbusier et Pierre Jeanneret: Œuvre complète, 1910-1929*, O. Stonorov et W. Boesiger (edd.), 1937.
- Le Corbusier, *Une petite maison*, Zurich 1954.
- *Le Corbusier. Correspondance. Lettres à la famille 1900-1925*, Rémi Baudouï a Arnaud Dercelles (edd.), Paris 2011.
- Lucan Jacques (ed.), *Le Corbusier. Une encyclopédie*, Centre George Pompidou, 1987.
- Maritain Jacques, *Umění a scholastika*, Olomouc 1933.
- Perret Auguste, *Contribution à une théorie de l'architecture*, 1952.
- Petit Jean, *Le Corbusier lui-même*, Genève 1971.
- Prušáková/Honzíková Marie, *Když hoří obrazy*, Praha 1989.
- *Quand l'architecture internationale s'exposait, 1922-1932*, Catherine Coley et Danièle Pauly (edd.), Nancy 2006.
- Sokol Jan, *Moje plány. Paměti architekta*, Triáda 2004.
- Summerson John, *Le Langage classique de l'architecture*, Thames & Hudson, Paris 1991.
- Syrový Bohuslav (ed.), *Architektura svědectví dob*, Praha 1987.
- Šmejkal František, *Josef Šíma*, Praha 1988.
- Štech V. V., *Za plotem domova*, Československý spisovatel, Praha 1970.
- Švácha Rostislav, *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1995.
- Teige Karel (ed.), *Mezinárodní soudobá architektura, MSA I*, Praha 1929.
- *3 vily architekta Zdeňka Plesníka*, Praha 2001.
- Turner Paul V., *La formation de Le Corbusier. Idéisme et mouvement moderne*, Paris 1987.
- Viollet-le-Duc Eugène Emanuel, *Entretiens sur l'architecture*, Infolio, Paris 2010.
- Vybíral Jindřich, *Mladí mistři. Architekti ze školy Otto Wagnera na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2002.
- Zahar Marcel, *D'une doctrine d'architecture. Auguste Perret*, Paris 1959.

Články a stati:

- Abram Joseph, La Saulot. Rationalisme constructif et éclectisme pittoresque, *Monuments historique*, 1989, č. 164, s. 67-71
- L`architecture régionale dans les pays envahis, *La Croix*, 29.1.1917
- Atelier de décor, par A. Et G. Perret, *L`Architecture vivante*, 1924, s. 12-14
- Auguste Perret odpovídá na otázky, *Architektura ČR*, 1948, č. 3, s. 36
- Baderre Guillaume, M. Auguste Perret nous parle de l`architecture au Salon d`Automne, *Paris Journal XXVII*, č. 2478, 7. prosince 1923
- Benš Adolf, Mezinárodní výstava dekorativního a průmyslového moderního umění v Paříži 1925, *Stavitel VI*, 1925, s. 109-119
- Blumenthal Max, Atelier de l`École spéciale, *Bulletin de la Grande Masse de l`École nationale supérieure des Beaux-Arts*, 1954
- Cibulka Josef, O vývoji kostelního prostoru, *Stavitel IX*, 1928, s. 1-9, 17-31
- Cogniat Raymond, Une nouvelle Salle de Musique de A. et G. Perret, *Art et Décoration LVI*, říjen 1929, s. 124-128
- Cortot Alfred, L`École Normale de Musique, *L`architecture d`aujourd`hui*, č. 7, říjen 1932, s. 64
- Dalloz Pierre, Un hommage à Auguste Perret, *L`Architecture d`aujourd`hui XXIII*, 1953, č. 46, únor-březen, s. 10-11.
- Dormoy Marie, A. et G. Perret, *L`Amour de l`art IV*, č. 1, leden 1923, s. 409-16.
- Dormoy Marie, Interview d`Auguste Perret à l`Exposition des Arts décoratifs, *L`Amour de l`Art*, květen 1925.
- Dormoy Marie, Le Faux Béton, *L`Amour de l`Art X*, 1929, č. 4, s. 127-132.
- Dormoy Marie, Le Corbusier, *L`Amour de l`Art*, č. 5, květen 1930, s. 212-219.
- Dvořák Vilém, Architektura a Mezinárodní výstava dekorativních a průmyslových umění v Paříži, *Styl VI (XI)*, 1925-1926, s. 82.
- Dvořák Vilém, Siegfried Giedion, *Bauen in Frankreich, Eisen, Eisenbeton*, pokračování, s. 105-106.
- L`eglise Notre-dame du Raincy, *L`Architecture*, 1923, s. 263-270.
- Engel Antonín, Inaugurační přednáška na škole architektury při vysokém učením technickém v Praze, *Styl III*, 1922-1923, s. 1-9.
- Foucart Bruno, Paul Valéry devant l`architecture de son temps, Eupolinos et Auguste Perret, in: *Paul Valéry et les Arts* (kol.), Arles 1995.

- Frampton Kenneth, Auguste Perret and Classical Rationalism, in: *Studies in Tectonic Culture: The Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture*. MIT Press, Cambridge 2001, s. 121-157.
- Gauthier Maximilien, L'Art urbain: Les Frères Perret ou la poétique de l'utilité, *L'Art vivant*, 1.2. 1925.
- Haas Felix, Muž, který ctí železobeton, *Domov*, 1987, č. 2, s. 14-17.
- Halík Pavel, Architektura padesátých let, in: *České dějiny výtvarného umění V, 1939-1958*, Academia, Praha 2005, s. 293-328.
- Hénard Eugène, Les villes de l'avenir, *L'Architecture*, č. 46, s. 383-387.
- Champigneulle Bernard, Un nouveau monument de Perret: le musée des Travaux publics, *La Renaissance*, leden 1939.
- Jamot Paul, Le Théâtre des Champs-Élysées, *Gazette des Beaux-Arts*, 1913.
- Janák Pavel, Krásná budoucnost, *Styl* II (VII), 1921-1922, s. 9-10.
- Janák Pavel, Byt a jeho současné proměny. Jak proměnil se náš byt za 50 let? Dokončení, *Styl* VIII (XIII), 1927-1928, s. 35.
- Jeanneau Guillaume, Que sera, demain, le logis? IX - L'avis de M. Auguste Perret, *Bulletin de la vie artistique* V, č. 17. 1924, s. 388.
- Jeanneret Charles-Éduard, Le renouveau dans l'architecture, *L'Œuvre*, 1914, č. 2, s. 33-37.
- Jirmounski Malkiel, Tendances de l'architecture française contemporaine, in: *L'Amour de l'art*, 1928, č. 10, s. 361-371.
- Kahn Gustave, La rue Pittoresque – Les toits, *L'Art décoratif* II, 1900, č. 21, s. 13-15.
- Kenneth Frampton ve Zlíně, rozhovor Kateřiny Pažoutové, *Prostor Zlín* IV, č. 1, s. 12-13.
- Koula J.E., Z moderní francouzské architektury, *Stavba*, 1928-1929, s. 81-87.
- Koula J.E., Sigfried Giedion. Bauen in Frankreich, *Stavba*, 1928-1929, s. 123.
- Krch Vojtěch, Basilika v Raincy – železobetonová stavba, *Architekt SIA XXVI*, 1927, s. 236-237.
- Kysela Ludvík, Krise velkoměst a návrhy na její řešení, *Stavba* IV, 1930-1931, s. 4-6.
- Labadié Jean, À la recherche du „home scientifique“, *La Science et la vie*, č. 102, 1.12. 1925, s. 547-556.

- Lacina Lubor, Ze švýcarské tvorby posledních let, *Architektura ČSR VI*, s. 125-130.
- Laurent Christophe, Ainsi parlait Auguste Perret, in: *Sur quelques théories du XX^e siècle, Les cahiers de la recherche architecturale et urbaine*, Monum, Éditions du patrimoine, Paris 2002, s. 25-36.
- Le Corbusier-Saugnier, Trois rappels à MM. Les Architectes III, *L'Esprit nouveau*, č. 4, 1921, s. 457-470.
- Le Corbusier, Kde začíná architektura? *Styl VIII*, 1927-1928, s. 1-3.
- Le Corbusier, Perret, *L'Architecture d'aujourd'hui III*, 1932, č. 7, s. 7-9.
- Liausu Jean-Piere, Doit-on réglementer les cabinets d'architectes? Les idées des frères Perret, *Comœdia*, 30.6.1926.
- Lukeš Zdeněk, Nad dopisy Bedřicha Feuersteina Josefu Havlíčkovi, *Umění XXXV*, 1987, s. 119.
- Lukeš Zdeněk, Vladimír Karfík vypráví, *Revolver Revue*, č. 42, 2000, s. 278.
- Lurçat André, Les raisons de l'architecture moderne dans tous les pays, in: *Conférenciá. Journal de l'université des annales XX*, 1.12.1926, s. 585-597.
- Mayer Marcel, Églises en béton armé, *Revue de la Bourgogne XV*, č. 7, 15.7.1925.
- Mayer Marcel, L'architecture du béton armé. Les romantiques, *L'Amour de l'Art IX.*, 1928, č. 3, s. 82-87.
- Mayer Marcel, L'Architecture du béton armé. Une œuvre classique. *L'Amour de l'art IX*, 1928, č. 7, s. 269.
- Le nouveau visage de l'art. Le Théâtre des Champs-Élysées. [Le ciment armé. Les commentaires de l'auteur], *Conférenciá*, 15. únor 1926 (publikovaná přednáška s rozsáhlým komentářem Jane Alfassa).
- Novotý Otokar, Zemřel Auguste Perret, *Architektura ČR*, 1954, č. 5, s. 124-125.
- Perret Auguste, Architektura, *Architekt SIA*, 1937, s. 50-56.
- Perret, Le Corbusier, Divergences et connivences, *L'Architecture d'Aujourd'hui* 249, únor 1987, s. 46-47.
- Plesník Zdeněk, Zlínu chybí solidnost architektů, rozhovor Kateřiny Novotné se Zdeňkem Plesníkem z 19.3. 2001, http://kultura.idnes.cz/plesnik-zlinu-chybi-solidnost-architektu-fg9-/show_aktual.aspx?c=A010319_173324_zlin_volnycas_boh.

- Redakce, Estetický snobismus, *Styl* VIII, 1927-1928, s. 23-24.
- Redakce, Zásady nové architektury, *Stavba* III, 1924-1925, s. 156.
- Réponses d'Auguste Perret à la brochure sur le théâtre du Werkbund à Cologne, *L'Amour de l'art* VI, červenec 1925, s. 239-244.
- Reichlin Bruno, Für und wider das Langfenster. Die Kontroverse Perret – Le Corbusier, *Daidalos*, září 1984, s. 65-78.
- Rigolot Yves, Auguste Perret et la Reconstruction des Eglises en Tunisie, *Les Eglises de Tunisie*, č. 3, listopad 1945, s. 32.
- Roux-Spitz Michel, L'architecture moderne en France, *Revue d'architecture*, září 1924, s. 44.
- Starý Oldřich, Názory na moderní architekturu IV, *Stavba* I, 1922-1923, s. 209.
- Starý Oldřich, Vývoj k nové architektuře, *Stavba* III, 1924-1925, s. 171-178, 187-203, 205-219.
- Starý Oldřich, Výstava soudobé kultury v Brně 1928, *Stavba* 1928-1929. s. 33-43.
- Starý Oldřich, Auguste Perret v Praze, *Architektura ČR*, 1948, č.1, s. 35.
- Starý Oldřich, Auguste Perret, *Architektura ČR*, 1948, č. 3, s. 115-116.
- Štech Václav Vilém, Vzpomínka na jaro v Paříži 1919, *Styl* I/VI, 1920, s. 4-8.
- Štorch Karel, Časopisy, *Architektura* IV, 1942, s. 143.
- Švácha Rostislav, Teigova kritika důstojnosti, *Architektura* XLIX, 1990, č. 5-6, s.12-13.
- Rostislav Švácha, V devětsilu. 1920-1921: Mezi kubismem a amerikanismem, in: Rostislav Švácha-Antonín Tenzer-Klaus Spechtenhauser, *Jaromír Krejcar 1895-1949*, Praha 1995, s.
- Švácha Rostislav, Architektura dvacátých let v Čechách, in: *Dějiny českého výtvarného umění* IV/2, 1918-1938, Academia, Praha 1998.
- Švácha Rostislav, Architektura 40. let, in: *Dějiny českého výtvarného umění* V, 1939-1958, Academia, Praha 2005, s. 31-73.
- Tchecoslovaquie, *Techniques et Architecture* VIII, 1948, č. 3-4.
- Tegethoff Wolf, De l'architecture classique à l'architecture moderne, in: *Canto d'amore. Modernité et classicisme dans la musique et les beaux-arts entre 1914-1935*, Basel 1996.
- Teige Karel, A. a G. Perret, *Stavba* II, č. 7, 1923-1924, s. 113-115, 130.

- Teige Karel, K nové architektuře. Poznámky na okraj knihy *Vers une architecture* od Le Corbusier Saugniera, *Stavba* II, 1923-1924, s. 179-183.
- Teige Karel, Divadlo pro mezinárodní výstavu v Paříži, *Stavba* III, 1924-1925, s. 108-109.
- Teige Karel, Moderní francouzská architektura I -II , *Stavba* III, 1924-1925, s. 101-107,125-128.
- Teige Karel, Konstruktivismus a likvidace „umění“, *Disk* II, jaro 1925, s. 4-8.
- Teige Karel, Van de velde contra Perret a Perret contra van de Velde, *Stavba* IV, 1925-1926, s. 57-59.
- Teige Karel, Le Corbusier: Une maison – un palais, *Stavba* 1928-1929, s. 93-96.
- Teige Karel, Výstava mezinárodní nové architektury, *Musaion*, 1929-1930, s. 140-143, 165-167.
- Vachon Marius, La part des Musées dans la renaissance industrielle de l'Alemagne, *L'Art décoratif* II, č. 19, 1900, s. 26.
- Valenta Jaroslav, Hlavní výstavní palác, *Stavitel* IX, 1928, s. 139-140.
- Varenne Gaston, Le classicisme des frères Perret appliqué aux problèmes de l'architectre moderne, *La demeure française* III, 1927, č. 3, s. 24-37.
- Veselá Radmila, Dopisy Ógystovi, *Umění* 2008, č. 4, s. 342-351.
- Zervos Christian, Rêflexions d'Auguste Perret sur l'architecture, *Les Arts de la Maison*, jaro 1924, s. 13-16.

Archivní fondy:

- Archives Nationales, Institut français d'Architecture, Archives d'architecture du XX^e siècle, Fonds Perret, v textu jen IFA
- Fondation Le Corbusier
- Archív Architektury Národního technického muzea, fond Bedřicha Feuersteina
- Literární archív Památníku národního písemnictví, fond Karla Teigeho